

TAALNORME EN AFRIKAANS. 'N GEVAL VAN TWYFEL EN VERTWYFELING?*

V.N. Webb

1 Die probleem'

1.1 Inleiding

Die probleem rondom taalnorme (in Afrikaans) blyk nogal mooi uit 'n onlangse voorval toe 'n dosent in die Afrikaanse taalkunde 'n kollega van hom om taalkundige hulp gevra het. "Kan jy my help?" het die dosent gesê: "My Afrikaans laat my in die steek".

Nou, in 'n sekere sin is hierdie situasie absurd. Dis tog onmoontlik dat die betrokke dosent se Afrikaans "hom in die steek kan laat". Hy is tog immers 'n moedertaalspreker van Afrikaans. Maar hy het natuurlik nie bedoel dat sy kennis van Afrikaans as sodanig hom in die steek gelaat het nie. Hy het bedoel dat sy kennis van die soort Afrikaans wat "verwag word" in formele geskryfte syns insiens ontoereikend was. Maar ook hierdie moontlikheid is absurd. Die betrokke dosent is naamlik intelligent, geleerd en van beroep 'n Afrikaanstaalkundige. Mens kan tog seer sekerlik verwag dat so 'n persoon vertrouwd sal wees met die norme van "Formele Standaard-Afrikaans"(FSA). Maar, soos uit die betrokke insident blyk, dit is nie die geval nie. En dit is die absurdste van alles: dat 'n moedertaalspreker van Afrikaans met al die genoemde kwaliteite onseker voel omtrent die Afrikaans wat gebruik moet word in 'n formele situasie! En tog is dit 'n redelik algemene verskynsel: dat linguisties gesofistikeerde Afrikaanssprekendes linguisties onseker is. Iets moet ernstig verkeerd wees. Maar wat?

Daar is waarskynlik etlike redes vir hierdie toedrag van sake, soos byvoorbeeld ontoereikende taalonderrig op skoolvlak, ontoereikende navorsing oor die strukturele en funksionele eienskappe van Afrikaans, en dalk selfs 'n beperkte tradisie van Afrikaans as 'n hoë funksietaal. Maar myns insiens is ons waarskynlik nader aan die waarheid as ons meen dat ons

onkunde van FSA daarin geleë is dat ons toegelaat het dat 'n vorm van Afrikaans tot stand gebring is wat werklikheidsvreemd is: 'n taalvorm wat in bepaalde opsigte redelik skerp verskil van die Omgangsafrikaans van ons beskaafde sprekers, wat selde gehoor word en net bestaan in die verbeelding van enkele pedante. Anders gestel: ons het toegelaat dat een of ander instansie "besluite neem" oor wat "korrekte Afrikaans" konstitueer, en "hulle" toe ook toegelaat om hierdie "besluite" op die res van die Afrikaanssprekende gemeenskap af te dwing (met die selektiewe toediening van bemesting en onkruidodder --- soos 'n kollega dit op 'n onlangse kongres van die Linguistevereniging van Suider-Afrika gestel het). En nou sit ons met 'n situasie wat allerlei nadelige konsekwensies vir Afrikaans het, soos die genoemde linguistiese onsekerheid asook die moontlikheid dat daar 'n onnatuurlike kloof tussen Omgangsafrikaans in al sy variëteite, en FSA ontstaan --- iets wat dalk beklemmend kan inwerk op Afrikaans as dinamiese kommunikasie-middel en wat selfs die sosio-kulturele toekoms van Afrikaans mag beïnvloed.

Dit is dus volkome duidelik dat Afrikaans met 'n probleem sit, en dat hierdie probleem so ernstig is dat iets daaromtrent gedoen sal moet word. Die vraag is natuurlik: Wat? Op hierdie stadium van ons kennis van die verskynsel van taalnorme is daar waarskynlik niks wat ons kan doen nie. Ons sal heel voor moet begin en duidelikheid moet kry oor baie vrae soos: Wat is taalnorme? Hoe word hulle bepaal? Hoe word hulle opgeneem in die taalgedrag van die lede van 'n taalgemeenskap? Wat is die rol van taalnorme in die gedrag van taalgebruikers? Wat is die houding van taalgebruikers teenoor verskillende taalnorme? Hoe verander hierdie houding? Hoe kan die grammatikus taalnorme vasstel, ontleed en beskryf? Watter plek neem taalnorme in in die grammatika van 'n taal? Kortom: die studie van taalnorme in Afrikaans moet op 'n wetenskaplike grondslag geplaas word. Om dit te kan doen, moet 'n wetenskaplike gesprek oor taalnorme in Afrikaans geïnisieer word.

Maar dit is as sodanig self ook al weer 'n probleem.

1.2 Taalnorme as onderwerp van 'n wetenskaplike gesprek

Dit is om verskeie redes moeilik om 'n wetenskaplike gesprek te voer oor taalnorme.

(a) Vir eers is dit 'n onderwerp waaroor iedere taalgebruiker 'n mening het. Afgesien van taalhandhawing en die toekoms van Afrikaans is "korrekte", "goeie" en "suiwer" Afrikaans waarskynlik die onderwerp waaroor die gewone man, met goeie bedoelings maar dikwels sonder die nodige vakkundige insig, die meeste praat. Dis moeilik om in dié omstandighede so 'n onderwerp te verhef tot 'n onderwerp waarin die reëls van wetenskaplike gesprekvoering gevolg word. Anders as die wetenskaplik geskoolde, is die "gewone man" selde bereid om die gesag van woordeboeke, geliefde onderwysers en skoolgrammatikas te bevraagteken --- selfs nie eers ten aanskoue van empiriese getuienis tot die teendeel van hierdie orakels nie. Daar word eenvoudig nie in voldoende mate besef dat leksikograwe, taalonderwysers en grammatici ook maar net "gewone mense" is wat dalk ook soms te gou veralgemenings maak, of afleidings baseer op onvoldoende of ondersake data nie.

(b) Tweedens is taalnorme dikwels 'n emosionele of ideologiese onderwerp: taalbesorgdes voel gewoonlik baie sterk oor die "suiwerheid" van Afrikaans en wil ten alle koste alle "vreemde elemente" daaruit weer --- onder andere ter wille van die toekoms van die Afrikaanssprekendes. In sulke omstandighede word gesprekke oor "korrekte" Afrikaans ook gekenmerk deur 'n onversetlikheid ten opsigte van alle standpunte wat van die gespreksvoerders se standpunt verskil, en is daar ook dikwels 'n weiering om taalrealiteite te erken.

(c) Derdens is dit ook moeilik om met vakkollegas 'n wetenskaplike gesprek oor taalnorme te voer omdat daar geen toereikende, omvattende en algemeen aanvaarde taalteorie is wat ook rekenskap van taalnorme kan gee nie. Sedert die opkoms van De Saussure met sy streng onderskeid tussen taal en taalgebruik, en sinchronie en diachronie, en Chomsky met sy ideale spreker-hoorder, dit wil sê sedert die taalkunde gedekontekstualiseer bedryf is, en taalkundiges streng gekompartementaliseer begin dink het, is taalnorme uit die taalkunde uit gedefinieer, en voer geen respektable linguïstiese 'n gesprek daaroor nie. Taalnorme is beskou as 'n onbelangrike kwessie en as 'n ontaalkundige aangeleentheid. Vandaar waarskynlik die gebrek aan 'n taalteorie waarin taalnorme geakkommodeer kan word.

Nog 'n rede waarom dit soms moeilik is om met linguïste oor taalnorme te praat, is dat ons werklik nog so min van menslike taal af weet (moontlik mede as gevolg van ons "gedekontekstualiseerde benadering"). 'n Direkte konsekwensie van die sogenaamde gedekontekstualiseerde beskouing van "die

taalkunde" was dat taal in die praktyk gereduseer is tot iets wat hy geensins is nie, naamlik 'n homogene objek en 'n instrument waarvan die hoof funksie die oordrag van referensiële inligting is. Die heterogene aard van menslike taal (myns insiens 'n ontwerpkenmerk van menslike taal) en die omvangryke sosio-psigologiese funksies van taal is nie in voldoende mate besef nie. Gevolglik hoor mens taalkundiges te maklik praat van die "onnodige toevoeging van ge- by die sogenaamde ge-lose werkwoorde in pidgin-Afrikaans" of van die "verkeerde meervoudsmetker in die Omgangsafrikaans van die laer klasse in woorde soos *buste* en *daste*", en is baie taalkundiges se houding teenoor Engelse woorde in Afrikaans te ongenuanseerd. (Dat taalkundiges hul opvattinge oor sogenaamde Anglisismes miskien maar moet hersien, word ondersteun deur die feit dat linguisties gesofistikeerde Afrikaanssprekendes, soos baie van ons professore in Afrikaans, dikwels Engelse woorde soos *right*, *fine*, *O.K.*, *cheers*, *panic* en *worry* gebruik.)

Die konsekwensies van die genoemde gebreke in ons taalteorie en in ons kennis van menslike taal, blyk uit waarnemings soos die volgende:

(i) dat linguïste basiese terme soos "standaardtaal", "taalnorm", "taalafwyking", "taalfout", "korrek", "goed", ensovoorts verskillend gebruik ("norm" word byvoorbeeld soms met "voorskrif" vereenselwig en soms nie);

(ii) dat linguïste hul vertrekpunte dikwels nie eksplisiet stel nie (en byvoorbeeld nie aandui of hulle meen dat dit net die standaardtaal is wat genormeer is nie, en of hulle aanvaar dat alle variëteite van 'n taal genormeer is);

(iii) dat daar geen duidelikheid is oor wat as geldige normeringsgronde vir die bepaling van taalnorme beskou moet word nie.

(iv) dat linguïste hulself soms implisiet of eksplisiet weerspreek, byvoorbeeld deurdat hulle enersyds beweer dat verskillende variëteite in verskillende situasies gepas is, dus dat meer as een variëteit "genormeer" is, maar andersyds tog ongekwalfiseerd van "korrekte taal" praat. (Van Wyk (1978), wat myns insiens ons beste teoretiese bydrae oor taalnorme gelewer het, begaan ook hierdie fout: hoewel hy sê dat "taalgebruik deur en deur genormeer is" (p. 99), praat hy ook van "korrekte" taalgebruik (p. 114). Sy

bespreking van die verband tussen norme en gesag (p. 118) skep ook die indruk dat hy meen dat slegs die standaardtaal genormeer is.)

(v) dat linguïste mekaar weerspreek, byvoorbeeld deurdat een beweer dat "die skryftaal ... 'n foutiewe norm" is (Odendal s.j., p.72) en 'n ander dat "sintaktiese strukture wat nog nie in die skryftaal aanvaarbaar is nie, nog nie "goeie" Afrikaans is nie (Van Wyk 1978:114).

Om saam te vat: die kwessie van taalnorme is (wat Afrikaans in elk geval betref) redelik verward. Mens sien dit byna die duidelikste in die reaksie van akademici wie se bydraes tot vaktydskrifte deur taalversorgers nagesien word: dikwels reageer die skrywers met frustrasie omdat woordkeuses, woordvorme en stelwyses waarop hulle met sorg besluit het, summier verander word. Wanneer hierdie skrywers dan lig by hulle taalkundekollegas gaan opsteek, word hul frustrasies dikwels verhoog omdat die kollegas met hulle saamstem en nie met die taalversorgers nie. Die redes vir hierdie onplesierige toedrag van sake lê waarskynlik onder meer by sommige van die faktore wat hierbo genoem is, byvoorbeeld dat taalversorgers dikwels meen dat Afrikaans volkome homogeen is en dat daar net een "korrekte" manier van doen in taal is, dat die "korrekte manier van doen" waarmee die taalversorger werk, dikwels gebaseer is op 'n hoogs persoonlike en empiries ongekontroleerde opvatting van "die standaardtaal", en dat die norme wat die taalversorger noukeurig navolg, waarskynlik meermale gebaseer is op linguïsties ongeldige normeringsgronde.

1.3 Taalnorme 'n ulters belangrike onderwerp

Uit die voorgaande behoort dit duidelik te wees dat dit noodsaaklik is om 'n gesprek oor taalnorme aan die gang te kry, en om die gesprek so rasioneel as moontlik te laat verloop. Taalnorme is 'n belangrike onderwerp. Naas die redes wat implisiet in par. 1.2 hierbo gegee is, en by die redes wat De Villiers (1977:1) noem, is daar ook nog die volgende:

(a) Taalnorme is deel van elke besondere taal (dit vorm deel van taalgebruikers se "competence", as u wil) en 'n beskrywing van die taal vereis dus 'n beskrywing van die norme van die taal.

(b) 'n Kennis van die norme van 'n taal is essensieel vir die taalversorger, vertaler, leksikograaf en taalonderwyser.

(c) 'n Kennis daarvan is belangrik vir taalbeplanning, taalverheffing, taalhandhawing en taalstandaardisering.

(d) 'n Kennis daarvan is belangrik vir intergroepverhoudings, want hierdie verhoudings kan versteur word deur onderlinge onkunde oor mekaar se norme (dus ook taalnorme).

(e) Taalnorme lê op die interseksiepunt van 'n aantal terreine van die lewe, naamlik die sosiale, die psigologiese en taal, en daarom kan 'n kennis van die taalnorme in 'n gemeenskap insig in die wyse waarop die gemeenskap as gemeenskap funksioneer, bevorder.

In die Afrikaanse taalwetenskap is daar al aandag gegee aan taalnorme. Taalkundiges wat na my wete reeds daarvoor gepubliseer het, is onder andere T.H. le Roux (1957), S.P.E. Boshoff (1956), M. de Villiers (1977), F.F. Odendal (s.j.) en E.B. van Wyk (1978).

Soos vroeër aangedui is, is daar egter nog baie aspekte van taalnorme waarvoor daar onenigheid, onduidelikheid en algemene verwarring bestaan. Hierdie artikel wil graag 'n bydrae tot 'n gesprek oor taalnorme lewer, met enkele gedagtes oor veral drie sake, naamlik:

- (a) wat taalnorme is,
- (b) hoe taalnorme vasgestel word, en
- (c) hoe hulle beskryf kan word in 'n grammatika van 'n taal.

Dit spreek vanself dat wat hier gesê word, voorlopig is. Ons weet nog heeltemal te min van die gebruik van taal in verskillende sosiale situasies om nou al te dink in terme van 'n finale teoretiese raamwerk.

2 Wat is taalnorme?

2.1 Norme in die algemeen

Norme is natuurlik nie 'n verskynsel wat beperk is tot taal nie. Hulle kom voor op alle terreine van menslike gedrag. Algemeen gestel, kan ons norme omskryf as konvensies wat 'n gemeenskap aanvaar, en wat as riglyne dien vir die lede van die gemeenskap se gedrag, kleredrag, haarstyl, ensovoorts, en vir die beoordeling van hierdie gedrag, kleredrag, haarstyl, ensovoorts

(Bartsch 1982). Anders (dalk meer "Reichlixaans") gestel: hulle is wetes van hoe jy jou in 'n bepaalde situasie moet gedra, aantrek, ensovoorts.

Die gedragsnorme wat in 'n bepaalde geval gevolg word, word bepaal deur die aard van die betrokke situasie. As ons byvoorbeeld kerk toe gaan vir die bywoning van 'n erediens geld redelik spesifieke konvensies vir klere drag, taalgedrag en algemene gedrag (Van Wyk 1978:101-102).

2.2 Taalnorme in die algemeen

Wat taalnorme betref kan ons so min of meer werk met Van Wyk (1978:100) se uiteensetting:

"... norme is natuurlike, meesal onbewuste, maatstawwe waaraan die gepastheid van taaluitings deur taalgebruikers beoordeel word".

'n Belangrike punt om te onthou, is dat daar verskillende soorte taalnorme is (wat elk op sy eie terrein natuurlik van groot belang is). As ons Bartsch (1982:73) effens aanvul, kry ons die volgende soorte:

(a) Kommunikasienorme, wat algemeen gestel op die volgende neerkom: sê presies en helder wat jy wil sê, en: interpreteer 'n boodskap in terme van wat dit wil wees. (Odendal (s.j.), p. 65) noem die soort norm die "absolute" of "universele" norm.) Baie van die "norme" wat De Villiers (1977) noem, is waarskynlik van hierdie tipe, want die verskynsels waarvoor hy dit het, soos pleonasme, toutologie, kontaminasie en onnodige herhalings, kom almal neer op denkfoute, agtelosigheid, onkunde oor woorde se betekenis, ensovoorts en is oortredings van die reël dat die taalgebruiker eenvoudig en ondubbelsinnig moet praat.

(b) 'n Tweede soort taalnorm is Van Wyk se norme vir linguïstiese interaksie (pp. 114-115), wat te doen het met die konvensies van gesprekvoering, dit wil sê hoe daar gegroet word, hoe 'n gesprek geïnisieer, beëindig of kortgeknip word, ensovoorts.

(c) Derdens is daar die sogenaamde grammatikanorme (in T.G.-sin), wat sprekers verplig om taalvorme te bou volgens die sogenaamde grammatikareëls van die taal. Odendal (s.j.) noem die tipe norm die "inherente" norm.

(d) Ten slotte is daar die tipe waaroor die res van hierdie bydrae handel, naamlik wat Van Wyk die "sosiolinguistiese" norm noem.²

Die verskillende soorte norme wat hier genoem is, staan natuurlik nie op dieselfde vlak nie. Bartsch (1982:73) wys daarop dat hulle hiërargies georden is, en dat die norm van kommunikasie prioriteit geniet. Hierdie punt beteken dat as die eise van kommunikasie dit vereis, die laer liggende norme oortree kan word. Daarom is "Vreemdelinge-Afrikaans" en "Gepidginiseerde Afrikaans" as effektiewe kommunikasiemiddele toelaatbaar al oortree hulle die norm van grammatikaliteit in watter mate ook al.

2.3 Sosiolinguistiese norme

Soos die naam van hierdie tipe norm aandui, is die sosiolinguistiese norm basies 'n sosiale konsep. Daarom kan hierdie tipe norm saam met Van Wyk (1978:100) omskryf word as:

"... maatstawwe waaraan die gepastheid van taaluitings deur taalgebruikers beoordeel word".

'n Sosiolinguistiese norm is dus 'n reël wat beskryf hoe daar in 'n bepaalde sosiale situasie gepraat word. 'n Voorbeeld van so 'n norm (vir Afrikaans) is: as die sosiale situasie uiters formeel is, en jy is daarop gesteld om 'n beeld van jouself te projekteer as 'n ernstige, hoogs geleerde Afrikaner, artikuleer jou /r/'e nadruklik, nasaleer duidelik, rond alle abnormale voorvokale, gebruik ge-"pied pipe"-te relatiefmerkers, en vermy alle Engelse woorde.

Uit hierdie voorbeelde blyk 'n paar eienskappe van sosiolinguistiese norme:

(a) Sosiolinguistiese norme is regstreeks verbind met linguistiese veranderlikes, dit wil sê linguistiese eenhede met meer as een realisasievorm (soos /r/ wat as sterk getrilde [r], swak getrilde [r], of Ø gerealiseer kan word). 'n Sosiolinguistiese norm voorveronderstel dus die bestaan van opsies in die taal. Vergelyk ook (Van Wyk 1978:106)). Dié opsies kan voorkom op alle vlakke van 'n taal, naamlik van die fonetiese en die leksikale, tot die sintaktiese en die semantiese.

(b) 'n Sosiolinguistiese norm kom tot stand as die variante van 'n veranderlike ingebed raak in die sosiale orde van die gemeenskap, dit wil sê geassosieer raak met 'n bepaalde sosiale groep of situasie.³

(c) Uit (b) volg die primêre funksies van sosiolinguistiese norme, naamlik: dat hulle 'n bepaalde groep mense as 'n spraakgemeenskap definieer, die groep se lewenstyl, sy norme en waardes sinjaleer en sodoende die groep se identiteit, sy eiesoortigheid, voorstel. Sosiolinguistiese norme het dus sosiale betekenis⁴, 'speel 'n rol in kommunikasie, bepaal 'n groep se lidmaatskap en word 'n basis vir oordele oor korrekte en verkeerde linguistiese gedrag.

(d) Uit die voorgaande volg dit dat daar met sosiolinguistiese norme nie voorskrifte bedoel word nie.

(e) Verder is sosiolinguistiese norme, net soos variëteite, nie diskrete entiteite nie, dus eienskappe wat slegs by een variëteit voorkom. Sosiolinguistiese norme is eienskappe wat 'n kwantitatiewe aard het, dit wil sê daardeur gekenmerk word dat hulle veral in sekere situasies of by sekere groepe voorkom maar ook elders mag voorkom.

(f) 'n Laaste kenmerk van sosiolinguistiese norme, en een wat myns insiens besondere nadruk vereis, is dat hierdie soort norme nie beperk is tot die standaardtaal nie. Alle variëteite van 'n taal is genormeer, dit wil sê elke variëteit van 'n taal het bepaalde linguistiese eienskappe wat volgens konvensie die gepaste eienskappe is in spesifieke sosiale situasies. So is die sogenaamde standaardtaal, wat één van die variëteite van 'n taal uitmaak, die geskikte variëteit vir formele situasies en vir funksies soos formele onderrig, godsdiensoefening, regspleging, berigging in die openbare media, verslagskrywing, ensovoorts. Net so het die ander dialekte, style en die verskillende registers elk hul funksie. As 'n persoon hom linguisties dus "korrek" wil gedra in 'n bepaalde situasie moet hy die variëteit wat in daardie situasie gebruiklik is, gebruik. As ons byvoorbeeld aanvaar wil word as lid van die Afrikaanse werkersklas, sal ons ontslae moet raak van ons standaardspraak en Werkersklas-Afrikaans moet verwerp. Anders gestel: net soos eskalاسie, investering, legitiem en blasé hul plek in Afrikaans het, so ook rubbish, worry, panic en 'n lift vang. Terme soos "korrek", "goed" en "gepas" is relatiewe terme. Soos enige dinamiese taal is ook Afrikaans 'n versameling van eiesoortige variëteite.

Aangesien hierdie kenmerk van sosiolinguistiese norme basies is, maar tog waarskynlik ook ietwat kontensieus, wil ek graag enkele verdere aspekte daarvan noem:

(i) Vir eers: hoewel etlike Afrikaanse taalkundiges teoreties vermoedelik bewus is van die feit dat alle variëteite van Afrikaans genormeer is, voer hulle (soos elders reeds genoem) hierdie siening in die praktyk dikwels nie konsekwent deur nie, en blyk dit dat hulle in werklikheid meen dat net die standaardtaal genormeer is. Hoewel Odendal (s.j.) en De Villiers (1977) albei konstateer dat daar "verskillende norme" is, (byvoorbeeld Odendal s.j., pp. 73, 74), bespreek hulle taalnorme eintlik net vanuit die perspektief van die sogenaamde Algemeen Beskaafde Afrikaans, of Standaard-Afrikaans, en beskou hulle vorme wat daarvan verskil, as afwykings. Hierdie inkonsekwentheid kom ook by Van Wyk voor. Hoewel hy (1978:99, 106) by implikasie die standpunt van gedifferensieerde norme aanvaar (hy sê: "taalgebruik (is) deur en deur genormeer" en "die keuse van uitspraakvariante, leksikale variante, sintaktiese variante, dialek of Standaardtaal, ensovoorts (word) deur norme bepaal"), dink hy ook soms nog in terme van een (stel) norme, en "afwykings" daarvan.

(ii) Tweedens: alle sosiolinguistiese norme is ewe belangrik. De Villiers (1977:2) se stelling dat die "behoefte aan ... norme ... verreweg die sterkste (is) by die sogenaamde Algemeen-Beskaafde of Standaardgebruik" is myns insiens nie ongekwalifiseerd in orde nie. Hoewel dit sekerlik waar is dat daar 'n groter bewustheid is van die kenmerke van "korrekte" Afrikaans, is elke sosiaal definieerbare groep waarskynlik ewe gesteld op sy variëteit se norme, en word daar ook heftig gereageer as die norme "miskien" word. Daar is baie voorbeelde hiervan. 'n Port Elizabethse medikus wat in Bredasdorp groot geword het, het my vertel van die sosiale druk wat op hom geplaas word om sy "geleerde" Afrikaans te los as hy in sy ou tuisdorp vakansie hou; 'n berig in die *Eastern Province Herald* (29/11/78) lui dat 'n 14 jarige skoolmeisie in Londen deur haar klasmaats geboelie is omdat sy te "posh" gepraat het; Milroy (1980:60) vertel van 'n Belfast-seun wat sommige van sy omgangstaal se fonologiese kenmerke laat vaar het in 'n onderhoud met haar. Die gevolg hiervan was dat "One of his friends punched him and shouted 'come on, you're not on television now you know", en Labov (1980:263) wys daarop dat die omgangstaal van wit en swart Philadelphia-inwoners toenemend van mekaar verskil vanweë die politieke, opvoedkundige en ekonomiese opposisie tussen hulle.

(iii) 'n Implikasie van die standpunt wat hier gestel word, wat ek graag eksplisiet wil stel, is dat dit daarvolgens nie sondermeer in orde is om taalvorme wat verskil van die standaardtaalvorme of wat nie in die standaardtaal voorkom, as "afwykend" of as sub-standaard te bestempel nie, veral as daar met hierdie terme bedoel word dat die standaardtaalvorme op een of ander wyse "die" norm is, terwyl alle ander vorme minderwaardige afwykings daarvan is. Die siening van die standpunt wat hier gestel word, is dat daar eerder gepraat moet word van "verskillende" vorme. Soos reeds aangedui, is alle variëteite genormeer, dit wil sê gepas vir bepaalde sosiale situasies, en is die vorme van die een linguisties gesien die gelyke van die vorme van die ander.

Aan die ander kant wil die onderhawige standpunt ook nie beweer dat daar nie so iets is soos 'n standaardtaal nie, of dat die standaardtaal nie 'n baie belangrike rol speel in die lewe van 'n gemeenskap nie. Soos algemeen bekend is, het 'n heterogene taalgroep (soos die Afrikaanssprekende spraak-gemeenskap) 'n enkele, bowe-groepse variëteit nodig wat kan dien as 'n linguistiese verwysingsraamwerk (byvoorbeeld in die geval van linguistiese dispute), as 'n hoë funksiekommunikasiemiddel (byvoorbeeld in die kerk, die hof, die volksraad, die skool, ensovoorts), as 'n merker van nasionale identiteit, as 'n demarkeerder van groeplidmaatskap en as 'n voorwerp van nasionale trots. 'n Gemeenskap kan nie klaarkom, of op effektiewe wyse as 'n gemeenskap funksioneer, sonder 'n standaardtaal nie. Sosiaal gesien (maar nie linguisties nie), het die standaardtaal 'n hoër posisie in die gemeenskap as die ander variëteite.

(iv) 'n Interpretasie wat NIE van die onderhawige standpunt gemaak kan word nie is dat dit in feite daarop neerkom dat GEEN norme erken moet word nie en dat mens maar kan praat en skryf soos jy wil. Hierdie afleiding is natuurlik heeltemal foutief. Die standpunt wat hier gestel word, is juis dat ALLE vorme of variëteite van Afrikaans genormeer is. Die onderhawige standpunt beteken dus geensins dat taalonderwysers en die versorgers van dokumente wat in die standaardtaal geskryf is, nie die norme van die standaardtaal mag toepas nie.

2.4 Taalfoute en Anglisismes

Twee onderwerpe wat besonder dikwels bespreek word wanneer taalnorme te berde kom, is taalfoute en Anglisismes, en daarom behoort mens ook te vra

wat die implikasies van die onderhawige siening van taalnorme vir hierdie twee sake is.

Die twee basiese beginsels waarop die siening van taalnorme in hierdie bydrae berus, is:

(a) dat menslike taal nie net 'n referensiële funksie moet verrig nie (soos dikwels stilswyend in die taalkunde gemeen word), maar dat hy ook 'n psigo-sosiale funksie moet verrig --- met ander woorde uitdrukking moet gee aan die persoonlike en sosiale identiteit van sy gebruikers op 'n bepaalde moment. (Ek is persoonlik daarvan oortuig dat linguïste nog nie in voldoende mate besef het hoe belangrik die psigo-sosiale funksie van menslike taal is nie.)

(b) dat menslike taal nie homogeen is nie --- trouens: dat hy sy basiese funksies net kan verrig as heterogene entiteit.

Die tes van hierdie paragraaf berus regstreeks op hierdie twee beginsels.

2.4.1 Die begrip 'taalfout'

Die begrip 'taalfout' is 'n belangrike kwessie want dit is 'n saak waarmee taalonderwysers en taalversorgers hulle dikwels besig hou.

Die opvatting van wat 'n taalfout is, is myns insiens dikwels te eenvoudig, en dit wil voorkom asof daar gewerk word met die standaardtaal as enigste norm en met die aanname dat die standaardtaal volkome homogeen is. Daarby lyk dit of taalpraktisyns se opvatting van "die standaardtaal" dikwels ook hoogs idiosinkraties is, en meermale gekonstitueer is deur hulle eie oortuigings van wat "korrekte Afrikaans" is.

In die lig van die uitgangspunte wat in hierdie bydrae gevolg word, is dit duidelik dat die begrip 'taalfout' glad nie so 'n eenvoudige saak is nie. Die siening wat in hierdie bydrae voorgestel word, is naamlik dat die volgende nie sonder meer as taalfoute beskou kan word nie:

- (1)
- a. Ons chieff mechanic het gelukkig geonthou om al die buste te laat service.
 - b. Ek weet dat jy lees elke boek sodra hy verskyn.
 - c. Toe was ek sewe jaar oud gewees.
 - d. Dit is die onderwyser wat ek Afrikaans by kry.

Ook dat die volgende nie noodwendig "die korrekte" uitspraakvorme is nie:

- (2)
- {nys} vir nuus, {lykas} vir Lukas, {telə'fon} vir telefoon en {əndəvədy'e:l} vir individueel.

En dat die gebruik van braaf met die betekenis "dapper", van angstig met die betekenis "gretig" en van eventueel met die betekenis "uiteindelik" eweneens nie sondermeer verkeerd is nie.

Dit is myns insiens duidelik dat 'n taalfout sosiolinguisties gesien, dit wil sê in terme van bogenoemde twee uitgangspunte, 'n relatiewe kwessie is, en dat ons die "korrektheid" van 'n taalvorm kontekstueel moet beoordeel. 'n Taalfout is 'n oortreding van die sosiolinguistiese norm, met ander woorde 'n vorm wat psigo-sosiaal onvanpas is. So kan die gebruik van Standaard-Afrikaans in 'n werkersklas-situasie, of die gebruik van formele Standaard-Afrikaans in 'n informele middelklassituasie 'n fout wees. Die begrip 'taalfout' is dus 'n relatiewe begrip.

Die volgende taalgebruiksgevalle uit Elsa Joubert se *Die swerfjare van Poppie Nongena* sou byvoorbeeld nie as taalfoute bestempel word binne 'n sosiolinguistiese siening van die begrip taalfout nie:

- (3)
- a. Vorme soos: skuide, maagde (vir mae), wit poelisse, ouerder, meerder en beterder.
 - b. Jy moet die stamp op jou boekie kry lat jy gevote het. (p. 233)
 - c. Maar ek is nog nie afgedood nie. (p. 153)
 - d. Dis klaar gebesluit. (p. 201)
 - e. Dis reg, as jy nie pas het nie, jy is lost, maar jy's meer captive as jy pas het ..." (p. 195)
 - f. Maar ons het nie Xhosa gekon praat nie, vertel Poppie.

- g. Dan as ons daar is, sê hulle vir ons watvoor hulle ons laat kom het.
- h. Jy kan nie lat jou skoonwerfmaense opstaan en jy lê slaap nie.

Dieselfde geld die volgende voorbeelde wat opgeteken is onder studente van die Universiteit van Pretoria:

- (4) a. Studentebenaminge vir bekende kampusinstellings soos: die pedsgebou (Opvoedkundegebou), sleepkies (kuisplekke in die koshuise), prêks (praktiese klasse), rommel (Romeins-Hollandse Reg).
- b. Uitdrukkings vir "dronkwees": Piet is lekker geplak/geswaal/gesny/geknetter/moeg geploeg/gerook/goed geklap/horing gekoring/kissies/het 'n botteltjie deur die hek geruk/vir tant Bella gaan kuier/die geel apteek besoek.
- c. Uitdrukkings vir "druip": Solidly in die hek duik.
- d. Ek stiek jou vir 'n koelie (nooi jou om 'n koeldrank te kom drink).
- e. Toetstye het studente duisende werk.

As ons die kwessie van die taalfout benader vanuit die perspektief van 'n reëlgeoriënteerde opvatting van taal, sou ons kon sê dat 'n taalfout 'n oortreding van 'n reël is --- maar dan word daar met die begrip 'reël' verwys na die gemeenskapsgrammatika se siening daarvan.

'n Laaste opmerking oor hierdie saak: die standpunt wat hier gestel word, is natuurlik geensins 'n "liberale siening" nie --- dit wil sê 'n siening wat basies impliseer dat daar geen norme is nie, of dat daar nie so iets soos 'n taalfout is nie, of dat die taalgebruiker volkome vry is om te maak net soos hy wil.

2.4.2 Die sogenaamde Anglisisme

Heelwat van wat in die vorige paragraaf oor die begrip 'taalfout' gesê is, is ook van toepassing op die begrip 'Anglisisme'.

Anglisismes is 'n uiters moeilike onderwerp om vakkundig met gesag oor te skryf. Afgesien van al die emosionele en ideologiese faktore wat gesprekke daarvoor bemoeilik, is daar myns insiens nog te veel onduidelikheid oor

begrippe soos "taaleiendomme" (dit wil sê oor die vraag: wanneer word die wese van 'n taal "bedreig"), het ons myns insiens nog te min insig in die gevolge van taalkontak en taalverandering op 'n taal, en het ons te min kennis van die verhouding tussen tale (Wat is die presiese funksionele en strukturele verhouding tussen byvoorbeeld Afrikaans en Engels?) om op hierdie stadium met gesag oor Anglisismes te skryf. (Vergelyk (Combrink 1984) vir 'n goeie evaluering van die hedendaagse stand van ons denke oor Anglisismes.) Die res van hierdie paragraaf wil vanuit 'n sosiolinguistiese perspektief 'n bydrae lewer tot dié voort-durende gesprek, veral vir sover hy wil probeer om groter lig te werp op die uiters komplekse kwessie van wat 'n Anglisisme is, en wil meehelp om enkele sleutelbegrippe effens presieser te omlin.

Hoewel taalkundiges, soos hoër op ook genoem, dikwels bereid is om in beginsel te aanvaar dat Afrikaans heterogeen van aard is, blyk dit dikwels uit hulle taalkundige praktyk (byvoorbeeld uit stellings soos: "Anglisismes wat Afrikaans nie verryk nie, moet verwerp word."), dat hulle 'n baie eng opvatting het van wat "Afrikaans" konstitueer. In die praktyk word Afrikaans naamlik as 'n baie homogene entiteit gesien en gelyk gestel met wat "Formele Standaard-Afrikaans" genoem kan word. Die taalgebruik van die Afrikaanssprekende lede van die laer sosiale klasse in die wit en bruin bevolking, en van die Afrikaanssprekende Asiërs, Griekwas, Maleiers en swartes, word gewoonlik nie in gedagte gehou wanneer daar van "Afrikaans" en Anglisismes gepraat word nie. Soos vroeër reeds in hierdie artikel gesê is, is Afrikaans in werklikheid egter 'n versameling variëteite en word die gebruik van elk van hierdie variëteite beheer deur bepaalde sosiolinguistiese norme. In sommige van hierdie variëteite mag "Anglisismes" inderdaad taboe wees, maar in ander mag die gebruik van "Engelse" woorde en elemente weer juis volkome gepas wees, en daarom 'n "vereiste" vir effektiewe kommunikasie. Die eerste opmerking wat hierdie paragraaf dus wil maak, is dat ons ons terme so noukeurig moontlik moet omskryf. Dit geld ook vir die term "Afrikaans".

Tweedens: Anglisismes word dikwels omskryf met verwysing na terme soos "nodig" en "verryk". Combrink (1984:104) omskryf Anglisismes byvoorbeeld as "gevalle van Engelse invloed wat ... afkeurenswaardig is omdat hulle onnodig is in die sin dat hulle geen verryking van Afrikaans is nie ...". Maar wat, presies, word met "(on)nodig" en "verryk(ing)" bedoel? Oor die algemeen word hierdie twee "terme" gebruik met die betekenis "aan 'n behoefte voldoen". Dus as 'n Engelse omlening een of ander kommunikatiewe

funksie beter verrig as wat 'n bestaande Afrikaanse woord kan, sou die ontlening in orde wees, en sou ons kon sê dat Afrikaans verryk is en die ontlening nodig gehad het. Maar weer: wanneer is 'n "kommunikatiewe behoefte" 'n geldige behoefte? Is die momentele onvermoë van 'n spreker om aan "die suiwer Afrikaanse woord" te dink 'n geldige behoefte? En is die bestaan van 'n "Afrikaanse" woord of term in een of ander geleerde woordeboek of obskure vakwoordeboek voldoende rede om te sê dat "ons reeds 'n Afrikaanse naam vir 'n bepaalde saak het" en dat 'n Engelse leenwoord dus onnodig is? Verder: wat, presies, is 'n kommunikatiewe behoefte? Word daar met hierdie term net na referensiële (dit wil sê benoemings-) behoeftes/funksies (en soms darem ook stilisties behoeftes/funksies) verwys? En word 'n ontlening aan 'n ander taal as nodig en verrykend geag slegs as hy jou daartoe in staat stel om jou gedagtes, gevoelens en begeertes noukeuriger te bewoord, dit wil sê taalmatig presieser te vergestalt, presieser na een of ander saak te verwys?

Sedert die opkoms van die sosiolinguistiek (eintlik waarskynlik al vroeër) het ons 'n breër opvatting van die funksies van taal, en weet ons dat taalvorme ook 'n sosiale funksie verrig, en dat dit groeplidmaatskap demarkeer en sosiale identiteite, sosiale funksies en sosiale rolle simboliseer. Tydens die kommunikasieproses word sosiale naas referensiële en stilistiese betekenis oorgedra. (Trouens, kommunikasie moet myns insiens eintlik as "sosiale interaksie" gesien word.) Aangesien die Afrikaanse spraakgemeenskap uiters heterogeen is en daar 'n groot verskeidenheid sosiale identiteite is wat uitgedruk moet word, sal daar 'n groot variasie van kommunikatiewe behoeftes wees waarin Afrikaans sal moet voorsien. Afrikaans sal dus moet beskik oor 'n wye verskeidenheid van linguistiese middele indien die Afrikaanssprekende sosiaal effektief wil interakteer met behulp van sy taal.

Die relevansie van laasgenoemde standpunt ten opsigte van Anglisismes is duidelik: daar is binne die Afrikaanse spraakgemeenskap groepe wat dit nodig vind om hulle sosiale identiteit (of die sosiale identiteit wat hulle wil projekteer) uit te druk met behulp van elemente wat ons Anglisismes noem. Vir hulle is woorde soos **mechanic**, **panel beater**, **lift**, **panic**, **O.K.**, ensovoorts sosiaal gesproke nodig, en word hulle taal daardeur verryk. (Soos vroeër genoem, vind baie Afrikaanssprekende akademici Engelse woorde (om sosiale redes?) blykbaar ook nodig en verrykend.)

Die standpunt wat in hierdie paragraaf gestel word, sal die meeste "taalbewuste Afrikaanssprekendes" vermoedelik onbevredig, selfs ontevrede, laat, en daarom is 'n derde opmerking ook nodig.

Een van die variëteite van Afrikaans is natuurlik (Formele) Standaard-Afrikaans, en, soos in par. 2.3(f)(iii) genoem, speel hierdie variëteit 'n baie belangrike rol in die lewe van die Afrikaanssprekende spraakgemeenskap. As draer van al die genoemde funksies is (Formele) Standaard-Afrikaans die simbool van die "hoogste" norme en waardes van die Afrikaanssprekende gemeenskap. Daarom is dit nodig om hierdie variëteit van Afrikaans in 'n mate te vertroetel en te versorg. Vir sover dit nodig is om Anglisismes uit "Afrikaans" te weer, is dit hierdie variëteit waaruit Anglisismes" geweier moet word.

3 Die vasstelling van taalnorme

3.1 Inleidende opmerkings

Sover ek weet, bevat die plaaslike en buitelandse literatuur geen teoretiese gegronde besinning oor die wyse waarop taalnorme vasgestel moet word nie. In die praktyk word etlike normeringsgronde wel gebruik, maar elk van hulle het ingeboude gebreke.

Boshoff (1956:26-40) bespreek na aanleiding van Jespersen 'n agttal sulke "standaarde", naamlik die gesagstandaard, die aardrykskundige standaard, die letterkundige standaard, die aristokratiese standaard, die demokratiese standaard, die logiese standaard, die estetiese standaard en die Nederlandse standaard, en wys op die tekortkominge van elk.

Odendal (s.j. 70-79) bespreek min of meer dieselfde normeringsgronde as Boshoff (maar onder ander name) sowel as dié van suiwerheid en historisiteit. Ook hy wys op problematiese aspekte ten opsigte van elk, maar gee ten slotte ook geen oplossing vir die normeringsprobleem nie.

Anders as Boshoff en Odendal kom De Villiers (1977) met 'n duidelike voorstel vir die vasstelling van taalnorme. Hy meen naamlik dat taalkundiges die kenmerke van Standaard-Afrikaans moet vasstel op basis van "die taalgebruik van beskaafde, taalbewuste sprekers en skrywers in hulle openbare optrede" (p. 2).

Van Wyk (1978:118) meen ook dat die taalgebruiker die hoogste gesag is.

Die standpunt wat in hierdie bydrae verdedig word, is in beginsel die standpunt van De Villiers en Van Wyk. De Villiers se bewoording daarvan is in verskeie opsigte egter problematies, en sy standpunt moet in die lig van onlangse sosiolinguistiese werk herformuleer word. Minstens ses besware kan teen sy formulering ingebring word:

(a) Hy dui nie aan wie die "beskaafde, taalbewuste sprekers" is nie. Is hulle professionele mense? Alle mense in 'n bepaalde sosio-ekonomiese klas? Of is hulle 'n bepaalde hoogs geselekteerde groep sprekers? (En is hulle in die praktyk nie maar dalk net die taalkundige self nie?) Verder: wat is die basis waarop daar op die "informante" besluit word?

(b) 'n Tweede probleem het te doen met die geïmpliseerde gelykstelling van Standaard-Afrikaans met formele taalgebruik. (De Villiers praat van "sprekers ... in hulle openbare optrede".) Twee aspekte kan hier genoem word, naamlik:

(i) Dat dit nie daarmee rekening hou dat die taalgebruik van sprekers in openbare optredes waarskynlik nie 'n getroue weergawe gee van die standaardtaal van 'n gemeenskap nie. Labov (1978:208) wys daarop dat formele taalgebruik sterk gemonitorde spraak is en vol inkonsekwentheid en onsistematiesheid is. Wil 'n mens 'n beeld van 'n gemeenskap se standaardtaal hê, moet daar dus rekening gehou word met die omgangstaal van sy "beskaafde, taalbewuste sprekers".

(ii) Dat dit nie rekening hou met die heterogene aard van Standaard-Afrikaans nie. Soos enige variëteit van 'n taal is Standaard-Afrikaans ook heterogeen --- minstens wat die stilistiese dimensie betref, maar moontlik selfs ook ten opsigte van geslag, ouderdom en geografiese herkoms. (Die Bolandse {R} word stilisties en sosiaal vermoedelik nêrens in die Afrikaanse spraakgemeenskap negatief geëvalueer nie, en moet dus tot Standaard-Afrikaans gereken word.)

Wat die presiese aard van Standaard-Afrikaans is, is natuurlik 'n empiriese kwessie, maar voorlopige waarneming dui daarop dat daar minstens drie soorte variëteite Standaard-Afrikaans erken moet word, naamlik Super-Standaard, Formele Standaard en Informele Standaard. Super-Standaard-Afrikaans is die soort Afrikaans wat in skoolgrammatikas voorgeskryf word

en word gekenmerk deur onder andere die uitspraak van *super* as [syp r], *Lukas* as [lykas], *telefoon* as [tel 'fo:n] en *aspek* as [as'p k]. Formele Standaard-Afrikaans is die soort Afrikaans wat mens in formele geskrifte (soos vakpublikasies) aantref, terwyl Informele Standaard-Afrikaans die soort Afrikaans is wat mens in die gesproke omgang van ontwikkelde sprekers aantref. Informele Standaard-Afrikaans bevat vermoedelik onder andere die volgende variante (naas hul voorgeskrewe alternatiewe):

ontronde abnormale voorvokale, uitsprake soos ['kɔntak], ['lukas], ['tɛla fon] en [Ro:s], woordvorme soos *betreklieke* in *betreklieke swak wedstryd* en sintaktiese patrone soos (1)(b), (c) en (d) hierbo. (Vergelyk ook Webb (ter perse a, paragraaf 4.0) oor hierdie saak.)

(c) De Villiers meen dat die skryftaal die grondslag moet wees waarop die kenmerke van "goeie Afrikaans" vasgestel moet word. (Ook Van Wyk (1978:114) sê: "... sintaktiese strukture wat nog nie in die skryftaal aanvaarbaar is nie (is) nog nie "goeie" Afrikaans ... nie".) Afgesien daarvan dat skrywers tog ook vry is om non-standaardvorme in hul geskrifte te gebruik, en ons dus eksplisiet sal moet aandui watter "skryftaalvariëteite" as basis vir die Standaardtaal gebruik sal moet word, is dit in elk geval ook moontlik dat die skryftaal en die algemeen-beskaafde spreektaal verskillende norme mag hê, soos die Praers volgens Bartsch (1982:53) meen.

(d) Vierdens is die standpunt dat dit taalkundiges is wat moet besluit wat "goeie Afrikaans" is (Boshoff, De Villiers) ook problematies --- omdat linguïste se intuïtiewe oordele sterk beïnvloed word deur hul teoretiese verwagtinge, en omdat linguïste dikwels van mekaar verskil ten opsigte van hul linguïstiese oordele (vergelyk byvoorbeeld Labov 1975:88, 98).

De Villiers (1977) gee self 'n illustrasie van die onsekerheid van linguïste oor die grammatikaliteit van taaluitings: op pp. 4, 5, 7 en 8 van sy artikel verklaar hy self sy onsekerheid.

(e) 'n Verdere probleem is dat daar nie in besonderhede gesê word hoe "taalkundiges ... tussen aanvaarbare en onaanvaarbare gebruikvorme ... (moet) onderskei" nie (De Villiers 1977:3). Die feit dat dit so 'n probleem is om geldige data te verkry, maak dit noodsaaklik dat die ondersoekstrategieë van die linguïes presies bepaal moet word.

(f) 'n Laaste probleem met De Villiers (én die tradisionele) standpunt oor normeringsgronde is dat dit niks te sê het oor die vasstelling van non-standaard-variëteite se norme nie.

Dit is dus duidelik dat ons opnuut, en indringend, sal moet dink oor die wyse waarop die norme van 'n taal se variëteite vasgestel word. Dit is 'n turksvy, 'n komplekse kwessie, en op hierdie stadium is dit waarskynlik slegs moontlik om 'n paar beginselstandpunte te stel.

3.2 'n Linguisties gefundeerde normeringsgrond

Daar is myns insiens net een basis waarop taalnorme op regverdigbare wyse vasgestel kan word, en dit is deur die sistematiese en kontroleerbare bestudering van die taalgedrag van bepaalde groepe sprekers. Daar moet met ander woorde op grond van 'n uitgebreide sosiolinguistiese ondersoek van die Afrikaanse spraakgemeenskap vasgestel word watter variëteite daar in Afrikaans is, wie die sprekers van elk is en onder watter omstandighede elk gebruik word. Daarna moet die taalgedrag van elk van die groepe intensief bestudeer word om die linguistiese kenmerke van elke variëteit vas te stel.

Die variëteit van die leiersgroep (die "beskaafde taalbewuste sprekers"), dit wil sê die dominante groep in die gemeenskap, sal uiteraard die standaard-taal konstitueer.

Ettlike opmerkings kan na aanleiding van hierdie standpunt gemaak word:

(a) Die standpunt wat hier gestel word, wat Jespersen die "demokratiese standaard" genoem het, lewer natuurlik sy eie probleme. Boshoff (1956:33-35) wys byvoorbeeld op probleme soos: die taalkundige se onkunde oor statistiese metodes, die heterogeniteit van taal, die onbetroubaarheid van die taaldata wat van informante geëlisiteer is, die vooroordele van taalkundiges en die feit dat taal heeltyd verander. Sy slotsom is:

"Om taalfeite so vas te stel dat hulle die waarde van wiskundige syfers kry, kos jare van onbevooroordeelde waarneming, waarneming van die taal van allerlei soorte mense, van alle leeftydsgroepe, van alle moontlike maatskaplike kringe en van afgeleë plekke, van vroeër en vandag. Dit verg die nodige opleiding en oefening om te kan waarneem, om te weet wat om waar te neem, om daarvan aantekening te hou en die waargenome feite telkens weer te kontroleer. Min taalgeleerdes het die tyd en die geduld daartoe, en die meeste kan hoogstens vir die juistheid van 'n uiters beperkte aantal feite instaan".

Hierdie opmerkings van Boshoff getuig van 'n behoorlike begrip van al die fasette van die standpunt wat ek verdedig. In 1953, toe dié praatjie gelewer is, wás die kritiek natuurlik geldig en was dit waarskynlik byna onmoontlik om taalnorme vas te stel op grond van die gebruik van taal in verskillende sosio-situasionele kontekste.

Intussen het die prentjie egter drasties verander, en is dit inderdaad moontlik om taalnorme op hierdie basis vas te stel. Sedertdien het ons naamlik bandopnameapparate gekry wat baie effektief is en maklik hanteerbaar is, het ons die rekenaar gekry waarmee data verwerk en ontleed kan word en, les bes, het ons Labov gekry wat 'n baie effektiewe veldwerkteorie en sosiolinguistiese teorie vir ons gebruik geformuleer het. Die gevolg is dus dat nie een van Boshoff se probleme vandag nog bestaan nie.

(b) Hoewel dit duidelik genoeg behoort te blyk uit wat tot dusver oor die "demokratiese standaard" as normeringsgrondslag gesê is, moet daar dalk tog eksplisiet daarop gewys word dat hierdie standpunt nie beteken dat "die meerderheid sprekers" nou aan die res van die spraakgemeenskap gaan voorskryf hoe Afrikaans gepraat "behoort te word" nie, en dat "ons" die "gedegenererde Afrikaans" van die "massas" sal moet eerbiedig nie.

Wat die standpunt wél impliseer, is dat ons die gevolge van ons empiriese ingesteldheid moet aanvaar, en dat as ons vind dat die sosiaal dominante groep in die maatskappy SVO-volgorde ná die komplementmerker dat gebruik, ons hierdie sintaktiese patroon as 'n werklikheid van Informele Standaard-Afrikaans moet aanvaar, en dit nie as 'n "afwyking", "swak Afrikaans" of iets uit die bose moet beskou nie.

(c) 'n Ander implikasie van die standpunt wat hier voorgestel word, is dat die norme van geen variëteit van Afrikaans, ook nie Formele of Informele

Standaard-Afrikaans nie, per voorskrif van een of ander gesagsinstansie van Afrikaans, soos die taalkommissie van die S.A. Akademie vir Wetenskap en Kuns, neergelê kan word nie. (Afgesien daarvan dat so iets in beginsel buite orde is sou dit waarskynlik in elk geval nie werk nie. 'n Liggaam soos die taalkommissie kan wel oor sake soos spelling en skryfwyse "besluit", maar sal geen effek hê op die manier waarop mense in spontane situasies praat nie.)

(d) 'n Verdere implikasie is dat taalnorme nie sonder meer per introspeksie vasgestel kan word nie. Hierdie saak geld sowel die taalkundige wat taalnorme in sy studeerkamer wil vasstel (!) as die taalkundige wat taalnorme wil vasstel deur (direkte) vrae aan 'n korpus taalgebruikers. Soos Boshoff (1956:34) tereg sê, en Labov oor en oor aangetoon het: data wat verkry word deur direkte vrae aan taalgebruikers is onbetroubaar:

"Niks is makliker as om onself omtrent ons eie taalgebruik te bedrieg nie, laat staan omtrent die taalgebruik van ander. Sprekers, en daaronder selfs taalgeleerdes, weet nie altyd presies wat hulle sê nie".

Aan die ander kant is dit wel soms nodig om 'n introspektiewe metode te gebruik. Dit is nou maar eenmaal so dat bepaalde woorde, uitdrukkings, morfologiese en sintaktiese patrone baie selde gebruik word, en een van die maniere waarop inligting oor hulle ingesamel kan word, is met die introspektiewe metode.

(e) 'n Vraag waaroor daar ook duidelikheid gekry moet word, is of dit nie dalk nodig mag wees om die norme van die standaardvariëteite van Afrikaans anders vas te stel as dié van die ander variëteite nie.

Dit is natuurlik so dat die standaardvariëteite van Afrikaans 'n heeltemal ander sosiale status en 'n ander stel funksies het as die ander variëteite van Afrikaans, maar op hierdie stadium van ons insigte in die probleem lyk dit my nie nodig dat die norme van die twee soorte variëteite verskillend vasgestel hoef te word nie --- veral om twee redes:

(1) Die enigste alternatief tot die benadering wat hier voorgestel word, is dat die eienskappe van Standaard-Afrikaans op eksterne wyse voorgeskryf moet word. Maar Boshoff (1956) en Odendal (s.j.) (asook par. 3.1 hierbo) wys op onoorkomelike probleme in hierdie verband.

(ii) Dit is moontlik om die norme van die standaardtaal empiries vas te stel. Hoewel dit moontlik is dat die empiries georiënteerde benadering wat in par. 3.3 voorgestel word, steeds probleme mag hê met byvoorbeeld die seleksie van 'n sprekerskorpus, word daar eksplisiet voorsiening gemaak vir die eksperimentele elisitering van aanvullende data (vergelyk punt (c) van par. 3.3). Hiermee word die empiriese aard van die benadering natuurlik nie aangetas nie; of die data-insameling per direkte waarneming of eksperimenteel, dus per "indirekte waarneming", geskied, dit geskied nog op empiriese wyse. Met albei tegnieke word die standaardnorme vasgestel deur die ondersoek van die taalgedrag (in breë sin) van die taalgebruikers self (en dus nie ekstern nie).

3.3 Die metode, en 'n illustrasie

Die metode wat gebruik kan word om die norme van die verskillende variëteite van Afrikaans vas te stel, is dié wat die Amerikaanse sosiolinguïst, William Labov, gebruik.

Dis natuurlik nie moontlik om Labov se standpunte oor data-insameling, data-verwerking en data-analise volledig te gee nie, en ek wil dus net enkele punte noem:

(a) Die data oor die spraakgemeenskap se taalnorme moet met behulp van 'n verteenwoordigende korpus informante ingesamel word.

(b) Die data moet gekry word uit uitgebreide gesprekke met hierdie informante. Die gesprekke moet so ver moontlik spontaan wees, en moet op band geneem word.

(c) Data moet ook gekry word oor die spraakgemeenskap se evaluering van taalvorme. Hierdie data is veral nuttig vir die bepaling van wat die gemeenskap beskou as die kenmerke van die standaardtaal. ('n Verskeidenheid tegnieke bestaan hiervoor, soos: die stilistiese manipulasie van die onderhoud, die gebruik van versteekte kontraste in leesstukke, die minimale pare-toets, die kommutasietegniek, die subjektiewe reaksie-tegniek, die eie keuse-toets, die familieverbandtoets en die linguïstiese onsekerheids-toets (Labov 1978:117) asook (Webb 1983a) en (Webb, in voorbereiding).

(d) Sosio-kulturele inligting vorm deel van die data en moet saam met die taaldata ingesamel word.

(e) Die verwerking van die data sal veral kwantitatief moet geskied, en statistiese metodes en die rekenaar lyk my onontbeerlike hulpmiddele. (Vergelyk ook (Webb 1980, 1983b, 1984 en in voorbereiding)).

Ter illustrasie wil ek graag baie kortliks verwys na inligting wat oor /r/-artikulasie en ontronding in die Afrikaans van die Bruin gemeenskap in P.E. ingesamel is (in 1979 met RGN-bystand) (Webb 1983b):

TABEL 1: % /r/-weglating in die Afrikaans van die Bruin gemeenskap in P.E. per styl

	O	L	W	MP
%	35	16	10	2
N	256/734	180/1097	17/174	2/90

TABEL 2: % nadruklike /r/ in die Afrikaans van die Bruin gemeenskap in P.E. per ouderdom en styl

	O	L	W	MP	Getalle			
18 - 24	33	34	51	64	32	123	31	23
25 - 34	21	27	78	67	11	53	25	12
35 - 44	13	17	42	45	14	52	21	13
45 - 54	11	17	20	60	2	6	1	3
55+	12	0	0	-	23	0/19	0/9	-
Totale %	17	25	50	58	82	234	78	51

TABEL 3: % ontronding in die Afrikaans van die Bruin gemeenskap in P.E. per styl en ouderdom

	O	L	W	MP				
18-24	100	84	0	0	92	172	0/52	0/34
25-34	100	99	0	0	23	132	0/30	0/20
35-44	78	95	14	0	283	155	5	0/25
45+	82	97	12	47	14	99	11	7
Totale	83	92	12	7	412/495	558/604	16/138	7/94

Wat die kwessie van taalnorme betref, kan die volgende afleidings uit hierdie drie tabelle gemaak word:

(a) Tabel 1: Die proses van /r/-weglating is duidelik stilisties gedifferensieer: die 4 persentasies staan in 'n lineêre verhouding, met 'n hoë korrelasiekoëffisiënt. Die verskille tussen die stilistiese kategorieë is statisties beduidend. Hierdie gegewens dui dus op die bestaan van verskillende linguistiese norme in die gemeenskap, met /r/-volheid meer geassosieer met 'n ultra-formele styl, en /r/-loosheid met die minder formele style. (Dit sal dus relatief gesproke onvanpas wees vir 'n lid van hierdie gemeenskap om die /r/'e in seer, vergeet en kerk uit te spreek in spontane omgang.)

(b) Tabel 2: Soos mens seker kan verwag, is nadruklike /r/ die norm vir veral formele situasies in dié gemeenskap. Dit is toenemend so vir die jonger leeftydsgroepe, wat seker te wagte is aangesien die jonger mense hoër geleerd is in dié gemeenskap, dus meer geletterd en met 'n groter blootstelling aan Standaard-Afrikaans.

'n Interessante verskynsel wat hierdie tabel blootlê, is die buitengewoon hoë voorkoms van nadruklike /r/ in die "formele" style van die 25-34-groep. Dié feit dui moontlik op 'n effense onsekerheid by hierdie groep oor die artikulasie van die /r/, sodat ons hier waarskynlik 'n geval van hiperkorreksie het. Indien dit die geval is, versterk dit die hipotese dat nadruklike [r] verskillende sosiolinguistiese norme verteenwoordig.

(c) Tabel 3 bied die duidelikste aanduiding van die bestaan van verskillende uitspraaknorme in 'n gemeenskap. Die omgangsnorm is ontronde voorvokale, maar daar is 'n baie duidelike wete in die gemeenskap dat sogenaamde abnormale voorvokale in "goeie Afrikaans", dus in formele style, gerond moet wees. Dis egter weer eens veral die jonger groep wat hierdie onderskeid tref. Etlke ouer lede van die gemeenskap erken net een vorm, naamlik ontronde voorvokale.

Naas hierdie afleidings oor die normatiewe status van die drie verskynsels, kan die volgende opmerkings ook nog na aanleiding van die drie tabelle oor die kwessie van taalnorme gemaak word:

(i) Twee variante van 'n linguistiese veranderlike kan elk verskillende normatiewe waardes verkry.

(ii) Die verskille tussen twee (verwante) norme is nie binêr of diskreet nie, maar gradueel.

(iii) Sociolinguistiese norme kan bo of onder die vlak van die sosiale bewussyn wees.

(iv) Die keuse van 'n sociolinguistiese norm word bepaal deur 'n hele konfigurasie van onder andere eksterne (sosio-situasionele) faktore.

(v) Twee gemeenskappe mag verskillende produksienorme hê (dus twee dialekte praat), maar dieselfde evaluatiewe of interpretatiewe norme hê (dus lede van dieselfde groter spraaikgemeenskap wees).

4 Die beskrywing van sociolinguistiese norme

Die wyse waarop taalnorme in 'n grammatika gehanteer word, hang eerstens af van die aard van die verskynsel, en tweedens van die beskikbaarheid van 'n geskikte beskrywingsraamwerk. Wat albei hierdie sake betref, is daar nog heelwat onsekerheid, en die gedagtes wat ek daarvoor wil uitspreek, is heel voorlopig van aard.

4.1 Die reëlgeaardheid van sociolinguistiese norme

Wat die aard van sociolinguistiese norme betref, moet daar onderskei word tussen genormeerde leksikale elemente en genormeerde taalprosesse. Eersgenoemde tipe, dit wil sê sosiaal en stilisties gemerkte items, aanspreekvorme, genormeerde verwysingsterme en taboewoorde, word in die leksikon gehanteer. Dis waarskynlik anders gesteld met fonologiese, morfologiese en sintaktiese prosesse. Uit die voorbeelde wat in die vorige paragraaf gegee is, en uit die werk van Labov en sy genote, blyk dit dat dié sociolinguistiese norme 'n reëlgeaardheid het. Soos vroeër aangetoon, behels sociolinguistiese norme telkens 'n keuse, en die keuses wat 'n spraaikgemeenskap maak, is voorspelbaar. Dis byvoorbeeld naamlik moontlik om te sê: realiseer /r/ as [r]¹, [r]² of ∅ indien

Sociolinguistiese navorsingswerk het dit verder ook duidelik gemaak:

(a) dat die kondisionerende faktore in sosiolinguistiese prosesse dikwels ekstern van aard is, naamlik sosio-situasioneel;

(b) dat die rol wat so 'n eksterne faktor speel in die toepassing van 'n proses statisties uitgedruk kan word (as 'n waarskynlikheidswaarde), en

(c) dat waar meer as een faktor by die keuse van 'n opsie betrokke is, die faktore onderling hiërargies georden is.

Hoewel dit waar is dat ons nog baie te leer het oor genormeerde taalprosesse, wil dit voorkom asof norme (in elk geval soos hiër opgevat) as reëls geformuleer kan word, en dus ingeskakel kan word by 'n grammatika wat as 'n reëlsistiem gesien word.

Die vraag is nou natuurlik of daar 'n reëltipe is wat die nodige eienskappe het om sosiolinguistiese norme te kan hanteer. Dit lyk my die antwoord hierop is dat Labov se veranderlikereël (VR)⁵ daarvoor gebruik kan word.

Soos bekend (vergelyk onder andere (Webb 1980 en 1984a)) bepaal die VR-program die gewig wat elke faktor in elke relevante onafhanklike veranderlike het, en dié gewig word dan as 'n waarskynlikheidswaarde voorgestel. (Hiermee word die hiërargiese relasie tussen die kondisionerende faktore natuurlik uitgedruk.) So word 'n waarde vir elke leeftydsgroep, elke SEK, elke etniese groep, elke styl, ensovoorts uitgewerk.

Die waarskynlikheid dat 'n VR in 'n spesifieke sosio-situasionele konteks toegepas sal word, word dan rekenkundig, per formule, bepaal. Hierdeur kan rekenskap dus gegee word van die gedifferensieerde gedrag (of die sosiolinguistiese "competence") in 'n gemeenskap. Anders gestel: die wyse waarop sosiolinguistiese norme in die gemeenskap opereer, word daarmee beskryf. Nogeens anders gestel: VR beskryf tegelyk die standaardvariëteit in 'n gemeenskap en die non-standaardvariëteite.

Opmerking

Ook Bartsch (1982) sien norme as reëls, maar meen dat taalnormeëls op verskeie maniere verskil van die soort reëls wat in 'n T.G.-grammatika aangetref word, onder andere vir sover eergenoemde linguistiese keuses hanteer en betreklik laevlakreëls is (dit wil sê ten opsigte van aard en

inhoud aangeleer is en vermoedelik nie medebepaal word deur die aard van kognitiewe prosesse nie). Vir sover VR ~~de~~ deel is van die T.G.G., verskil sy dus van die standpunt wat hierdie artikel stel.

4.2 'n Beskrywingsraamwerk vir die hantering van taalnorme

Wat die beskikbaarheid van 'n geskikte raamwerk betref, moet daar myns insiens uiteraard gedink word aan die sogenaamde "gemeenskapsgrammatika" (GG) (Vergelyk (Webb 1983b en in voorbereiding)).

Die GG is 'n benadering wat nog nie in besonderhede beskryf is nie, en ons kan dus hoogstens enkele beginselkenmerke en enkele substantiewe en formele eienskappe daarvan noem. Die term word informeel, en sonder veel teoretiese besinning, gebruik deur etlike Amerikaanse sosiolinguïste (soos Labov, persoonlike mededeling) om te verwys na beskrywings van die taalkennis wat 'n gemeenskap besit, en wat ten grondslag lê aan die linguïstiese interaksie in die gemeenskap.

Die studie-objek van hierdie benadering is per definisie taal in sy volle heterogeniteit, maar dié heterogeniteit word nie as toevallige of redundante taaleienskap beskou nie, maar as 'n sentrale en funksionele aspek daarvan. Die funksionaliteit van die linguïstiese heterogeniteit kan slegs bepaal word met verwysing na die verskillende kontekste waarin taal voorkom, soos die geografiese, sosiale, etniese, temporele en situasionele kontekste. Word die heterogeniteit só benader, word ontdek dat dit georganiseer is tot verskillende soorte variëteite, soos dialekte, style en registers.

'n Basiese kenmerk van die gemeenskapsgrammatika is dat dit sosio--situasioneel ingestel is, en daarom 'n geskikte raamwerk is vir die ondersoek en beskrywing van taalnorme.

5 Taalnorme en die taalpraktisyn

Ten slotte: 'n paar opmerkings oor enkele konsekwensies van die standpunt wat hier oor taalnorme gestel is vir die taalversorger en die taalonderwyser, met 'n slotopmerking oor taalnorme en die Afrikaanse taalkundige.

5.1 Taalnorme en die taalversorger

Dit is algemene praktyk onder die Afrikaanse koerante, die Afrikaanse radio- en televisiediens, en groot instansies wat gereeld publikasies vir openbare gebruik uitgee (soos die RGN, Volkscas en die Staatsdiens) om hulle publikasies aan die hand van 'n baie duidelike stel voorskrifte te laat versorg. Voorbeelde hiervan is onder andere:

- (5) a. dat hoogleraar gebruik moet word in plaas van professor
- b. dat was gewees vervang moet word met was
- c. dat daar in 'n komitee gedien moet word, nie op een nie
- d. dat het geprobeer die korrekte vorm van het probeer is, en
- e. dat geskikste met mees geskikte vervang moet word.

Soos vroeër in hierdie bydrae gesê is, moet die bestaan van Formele Standaard-Afrikaans erken word as 'n variëteit wat van groot belang is in die lewe van ons spraakgemeenskap, en het dit dus "beskerming" nodig. En vir sover geskrewe stukke formele dokumente uitmaak, moet hulle in Formele Standaard-Afrikaans geskryf word. Maar taalversorgers openbaar soms in hulle werk 'n oningeligte en/of onversetlike en/of redelik hooghartige houding, en dit is dus nodig om enkele sake rakende taalversorging pertinent en by herhaling te stel:

(a) Dat ons nog nie werklik oor 'n wetenskaplik gegronde kennis beskik van die presiese kenmerke van Standaard-Afrikaans nie. Uitsprake oor wat sogenaamde Standaard-Afrikaans konstitueer, is in baie gevalle op intuïsie gebaseer.

(b) Dat die gesag van bepaalde taalbronne, soos grammatikas en woordeboeke, nie sonder meer aanvaar moet word nie. Hoewel hierdie gesagsbronne ongetwyfeld onontbeerlik is, moet onthou word dat leksikograwe ook maar mense is, wat foute kan maak. Dis in elk geval onwaarskynlik dat 'n leksikograaf die geldigheid van elke inskrywing in sy woordeboek onderwerp het aan die beginsels van leksikografiese ondersoek. (Mens hoor soms wel dat leksikograwe ongekontroleerde uitsprake lewer oor die betekenis van woorde.)

(c) Dat taalversorgers in die geval van elke verandering wat aan 'n teks aangebring word, na regte rekenskap moet kan gee van die gronde waarop die verandering aangebring word, en moet beseft dat die meeste gronde wat gebruik word, ongeldig is.

(d) Dat Standaard-Afrikaans (soos Afrikaans in die geheel) heterogeen is, en dat daar dus per definisie nie "net een korrekte vorm" kan wees nie.

(e) Dat daar gerus meermale onthou kan word dat die taalgebruiker nie net 'n referensiële kommunikatiewe behoefte het nie, maar ook stilistiese en sosiale kommunikatiewe behoeftes het, en, trouens, dat laasgenoemde behoeftes in 'n gegewe geval dalk omvangryker en belangriker as eersgenoemde mag wees. Indien daar (selfs implisiet) gewerk word met die aanname dat daar "net een korrekte vorm" toelaatbaar is, kan Afrikaans verarm word. (So 'n standpunt kom basies neer op 'n "een saak = een naam"-siening, en is volkome disfunksioneel.)

(f) Dat non-standaardvorme van Afrikaans nie minderwaardig of verkeerd is nie. Alle variëteite van Afrikaans is gelykwaardig, en elk is gepas in sy eie konteks.

(g) Dat tale verander, en dat wat vandag met soveel sorg vertroetel word as Standaard-Afrikaans iewers in die toekoms vervang mag word deur 'n bestaande non-standaardvariëteit (soos "Kaapse Afrikaans") --- net soos die hoog geleerde Nederlands van vroeër vervang is deur 'n plat kombuistaal. (Trouens: 'n krampagtige beheptheid met 'n stokstyg, werklikheidsvreemde "Superstandaard-Afrikaans" mag hierdie vervangingsproses dalk bespoedig.)

(h) Dat 'n skrywer se taalkeuses beoordeel moet word binne die konteks van die milieu waarin hy opereer. Mens hoor soms besware teen die "oormatige gebruik van Engelse en ander vreemde woorde" in die vakgesprekke van akademici. Voorbeelde hiervan uit die taalkunde is: presupposisie, probabilisties, adekwaat, antisipatoriese assimilasië, kommunikatiewe kompetensie, psigolinguistiese realiteit, ensovoorts. Dit is natuurlik moontlik dat akademici (soos enige ander taalgebruiker) vreemde (selfs Engelse) woorde spottend (soos horribaal) of uit vertoensug mag gebruik, maar dit mag ook wees dat die betrokke terme uit vakkundige oorwegings gebruik word --- byvoorbeeld omdat die betrokke woord 'n tegniese term is en die skrywer met die behoud van die woord se "Engelse" gedaante wil aansluit by die internasionale vakwetenskaplike tradisie.

'n Variant van hierdie beswaar is dat die toelating van dergelike terme mettertyd mag lei tot hul opname in Omgangsafrikaans, met die gevolglike waarskynlike verlies aan die sogenaamde "suiwer" inheemse woorde (soos: voorveronderstelling, waarskynlik, toereikend, ensovoorts). Hierdie standpunt kom natuurlik basies neer op 'n wantroue in die oorlewings-, aanpassings- en uitbreidingsvermoë van die Afrikaanssprekende taalgemeenskap. Dergelike ontlenings hoef naamlik nie tot Afrikaans se nadeel te strek nie, maar kan verrykende gevolge hê --- soos wat die opname van duisende Romaanse woorde in die Engelse woordeskat na 1066 meegebring het dat Engels vandag 'n hoogs toereikende woordeskat besit.

5.2 Taalnorme en die taalonderwyser

Baie van die opmerkings in die vorige paragraaf geld natuurlik ook vir die onderwyser. Daar is egter een saak wat eie is aan die taalonderrigssituasie, ten opsigte waarvan die kwessie van taalnorme direk relevant is. Dié saak is die kwessie van skoolverlaters se kommunikatiewe onvermoë.

Dit is algemeen bekend dat baie volwasse sprekers van Afrikaans hulle in bepaalde situasies nie effektief kan uitdruk nie. Dit is veral opmerklik in die geval van radio- en televisieonderhoude met ooggetuies van een of ander nuuswaardige gebeurtenis. Dergelike situasies, met 'helder ligte, 'n vreemde onderhoudvoerder, 'n mikrofoon voor 'n mens se mond, ensovoorts is per definisie 'n formele situasie, dit wil sê 'n situasie waarin sprekers Formele Standaard-Afrikaans sal wil gebruik. Dis egter opvallend hoe dikwels mense in dié situasies taalmatig baie swak presteer.

Daar is natuurlik etlike moontlike oorsake vir hierdie kommunikatiewe onvermoë, soos spanning, maar 'n onvoldoende beheer van die standaardtaal is seer sekerlik een van die belangrikste oorsake. En as dit so is, dan beteken dit dat die betrokke persoon se taalonderrig op skool ontoereikend was.

Een van die belangrikste take van die taalonderwyser is om die linguistiese repertorium van sy skoliere uit te brei, dit wil sê om toe te sien dat sy skoliere 'n effektiewe beheer het oor daardie variëteite van Afrikaans wat hulle waarskynlik in die loop van hulle volwasse lewe nodig sal hê om hulle te kan uitleef in die verskillende situasies waarin hulle hul waarskynlik

sal bevind. Anders gestel: die taalonderwyser moet 'n groot deel van sy aandag aan die verskillende sosiolinguistiese norme van Afrikaans wy.

'n Tweede, maar verwante, oorsaak (vir sover die probleem 'n taalbasis het) is linguistiese onsekerheid. Een van die opvallendste kenmerke van die taalonderrigssituasie is die taalonderwyser se groot liefde vir die aanwysing van "taalfoute". Stelwerkboeke bevat gewoonlik heelwat rooi strepe. Na verneem word, is daar in die skole in die bruin werkersklasgebiede ook dikwels 'n baie negatiewe gesindheid teenoor die "afwykende en minderwaardige Afrikaans" van sommige van die sprekers. Dergelike houdings bring vanselfsprekend 'n linguistiese onsekerheid mee, 'n vrees om spontaan en vrylik te praat. Ook in hierdie geval is dit klaarblyklik nodig dat die taalonderwyser moet toesien dat hy 'n sosiolinguisties verantwoordbare houding teenoor die verskillende variëteite van Afrikaans het, en dat hy by sy leerlinge eweneens die regte houding daarteenoor laat ontwikkel. Dus: 'n kennis van die funksionele aspekte van taalnorme is van groot belang vir die taalonderwyser.

Samevattend: dit is noodsaaklik dat die taalonderwyser 'n deeglike kennis van die strukturele en funksionele eienskappe van die heterogeniteit van Afrikaans het.

5.3 Taalnorme en die Afrikaanse taalkundige

Hoewel die voorgaande twee paragrawe geïnterpreteer kan word as kritiek op Afrikaans se taalversorgers en taalonderwysers, sou dit nader aan die kol wees om af te lei dat dit kritiek op die stand van die Afrikaanse taalkunde is. Hoewel die Afrikaanse taalkunde die heterogene aard van Afrikaans nog nooit ontken of selfs heeltemal geïgnoreer het nie, is daar inderdaad nie in voldoende mate op kontroleerbare en sistematiese wyse aandag aan die heterogene aard van Afrikaans en sy verskillende stelling variëteite gegee nie. Daar is waarskynlik etlike redes hiervoor, soos 'n beheptheid met die studie van die Afrikaans van "'n ideale spreker-hoorder in 'n volkome homogene taalgemeenskap" ('n verontagsaming, dus, van 'n belangrike deel van die taalwerklikheid), 'n onwilligheid om taalgebruiksdata met verantwoordbare veldwerkmetodes in te samel en 'n vasgevangenheid in verskillende beklemmende voorveronderstellings omtrent die taak van die taalkunde, soos dat daar onderskei moet word tussen taal en taalgebruik, dat taal ondersoek moet word in terme van diskrete grammatikale kategorieë

en diskrete grammatikale reëls, dat 'n absolute onderskeid tussen sinchronie en diachronie veronderstel moet word, ensovoorts.

Indien daar egter van die taalversorger en die taalonderwyser verwag word om op toereikende wyse aandag te gee aan taalnorme, moet die Afrikaanse taalkundige daarvoor sorg dat daar op wetenskaplike wyse navorsing oor taalnorme gedoen word sodat ons kennis daaromtrent veel meer substansieel kan wees, en moet hy ook daarvoor sorg dat studente in die Afrikaanse taalkunde deeglik leiding gegee word oor Afrikaans se taalnorme.

6 Ten slotte

Die kwessie van taalnorme is eintlik nog 'n braak veld, ook ten opsigte van Afrikaans. Onderzoek moet ingestel word na vrae soos: Watter norme is daar in Afrikaans? Wie is Standaard-Afrikaans se normpromulgeerders, -promotors en -afdwingers? Hoe word taalnorme gevestig? Is daar normbevooroordeeldes en -slagoffers in die Afrikaanse taalgemeenskap? Watter strafmaatreëls word in ons gemeenskap gebruik vir normoortreders? Veroorsaak taalnorme op enige sosiale vlak linguistiese onsekerheid? Antwoorde op hierdie vrae is essensieel en dringend, maar moet nie oorhaastig gegee word nie. Dit is noodsaaklik dat ons die norme van Afrikaans as ernstige studieonderwerp nie vanuit 'n emosionele of ideologiese standpunt benader nie, maar empiries, en op 'n teoretiese basis.

Die S.A. gemeenskap is 'n komplekse, dinamiese en heterogene entiteit, en as simbool van hierdie heterogene en dinamiese entiteit speel taal 'n belangrike rol --- enersyds as identifiserende, verenigende of verdelende middel en andersyds as 'n instrument waarmee mense en situasies gemanipuleer kan word. Wil ons begryp hoe ons gemeenskap funksioneer, watter kragte daarin werksaam is, moet ons ook taal as sosiale interaksiemiddel ondersoek. Doen ons dit, kom ons outomaties uit by die baie belangrike saak van taalnorme.

NOTE

*Hierdie bydrae is 'n uitgebreide en hersiene weergawe van 'n vroeëre artikel van my wat verskyn het in (Sinclair 1983). Dit word gebruik met die toestemming van die Universiteit van Wes-Kaapland.

- ¹ Ek wil graag my erkentlikheid betuig teenoor my derdejaar- en honneursstudente in Afrikaans van die afgelope paar jaar vir hul aandeel aan hierdie opstel: hul take oor taalnorme in Afrikaans en hulle kritiek op my standpunte was op positiewe en negatiewe wyse stimulerend vir my.
- ² Odendal (s.j. p. 65) verwys vermoedelik hierna met die term "taalpolitiese norme". (Odendal se byvoeging: dat hierdie norme nie suiwer taalkundig is nie, en gevolglik slegs beperkte geldigheid het, volg vermoedelik op 'n siening van taal as 'n gedekontekstualiseerde entiteit. In 'n benadering soos dié waarin ek werk, wat taal eksplisiet in terme van sy sosiale konteks bekyk, is Odendal se kwalifikasie natuurlik ongeldig.)
- ³ Inbedding in die sosiale orde is natuurlik nie altyd ewe diep nie. Labov (1978) onderskei sosiolinguistiese indekse, merkers en stereotipes. Ek meen die inbedding kan dalk nog self in 'n ligter graad as by indekse voorkom. Dit is vermoedelik die geval met die dat + SOV-veranderlike, wat meesal vermy word in skryftaalsituasies.
- ⁴ Van Wyk (1978:106) onderskei tussen sosiale betekenis en sosiolinguistiese norme. Dis egter vir my onduidelik waarom hy dié onderskeid tref. Die [ci] wat in die taalgebruik van sommige Afrikaanssprekende Bruinmense gehoor word, is 'n sosiolinguistiese norm én het sosiale betekenis. (Dit opmerkings van Van Wyk op p. 110 lyk dit of hy met "sosiale betekenis" verwys na Labov se sosiolinguistiese indeks, en met sosiolinguistiese norm na Labov se stilistiese differensiasie. Indien dit die geval is, is daar iewers fout, want Labov skei sosiolinguistiese indekse en merkers nie kategoriaal van mekaar nie. Trouens, sosiolinguistiese merkers is juis elemente wat sosio-stilisties gedifferensieer is.)
- ⁵ Bartsch (1982:66) se negatiewe opmerking oor Labov se veranderlikereëis is geldig ten opsigte van die 1972-versie daarvan. Die VR wás slegs "Descriptions of empirical facts concerning the distribution of speech forms". Sedertdien het die VR-begrip egter radikaal verander, en geld Bartsch se kritiek nie meer nie. Vergelyk (Webb 1980 en 1984)

BIBLIOGRAFIE

- Bartsch, Renate (1982) "The concepts 'rule' and 'norm' in linguistics", *Lingua* 58:51-81.
- Boshoff, S.P.E. (1956) *Radiopraatjies oor Afrikaans*. Johannesburg: Voortrekkerpers.
- Botha, T.J.R., J.G.H. Combrink, & P.F. Odendal, (reds.) (1984) *Inleiding tot die Afrikaanse taalkunde*. Pretoria: Academica.
- Carstens, W.A.M. (1983) "Taalnorm vs. taalafwyking vs. taalfout", in Sinclair (red.) 1983:77-82.
- Claassen, G.N. & M.C.J. Van Rensburg (1983) *Taalverskeidenheid. 'n Blik op die spektrum van taalvariasie in Afrikaans*. Pretoria: Academica.
- Combrink, J.G.H. (1984) "Wat is 'n Anglisisme?", in Botha, Combrink en Odendal (reds.), 1984:83-106.
- De Villiers, M. (1977) "Die plek van die normatiewe in die taalkunde", *Taalfasette* 22(3):1-9. L.V.S.A.
- Hymes, Dell (1977) *Foundations in Sociolinguistics. An ethnographic approach*. London: Tavistock Publications.
- Labov, W. (1971a) "Some principles of linguistic methodology", *Language in Society* 1:97-120.
- Labov, W. (1971b) "Methodology", in W.O. Dingwall (ed.): *A Survey of Linguistic Science*, U. of Maryland. (pp. 412-497)
- Labov, W. (1975) "Empirical foundations of linguistic theory", in Robert Austerlitz (ed.): *The scope of American Linguistics*. Lisse: Peter de Ridder Press. (pp. 77-134)
- Labov, W. (1978) *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Basil Blackwell.
- Labov, W. (ed.) (1980) *Locating language in time and space*. New York: Academic Press.
- Le Roux, T.H. (1957) *Afrikaanse Taalstudies*. Pretoria: J.L. van Schaik.

- Mackay, D.G. (1980) "On the goals, principles and procedures for prescriptive grammar: singular they", *Language in Society* 9(1).
- Milroy, L. (1980) *Language and social networks*. Oxford: Basil Blackwell.
- Odendal, F.F. (s.j.) *Aspekte van taal*. Nasou Bpk. Eerste uitgawe.
- Odendal, F.F. (1978) (red.) *Gesag en norm in die taal- en letterkunde II*. Publikasiereeks van die R.A.U. C 19. Johannesburg.
- Sinclair, A.J.L. (red.) (1983) *G.S. Nienaber - 'n huldeblyk*. Universiteit van Wes-Kaapland.
- Smith, Riley B. & Donald M. Lance (1979) "Standard and disparate varieties of English in the U.S.: Educational and socio-political implications", *International Journal of the Sociology of Language* 21:127-140.
- Steyn, J. (1976) "'n Paar sintaktiese onvastighede in Afrikaans", *Taalfasette* 20(3):25-53. UNISA.
- Trudgill, Peter (1979) "Standard and Non-Standard dialects of English in the U.K.: Problems and policies", *International Journal of the Sociology of Language* 21:9-24.
- Van Wyk, E.B. (1978) "Sosiolinguistiese norme in taalgebruik", in Odendal (red.) 1978:99-120.
- Webb, V.N. (1980) "Labov se veranderlikereëlteorie", *Taalseminaar*: 20-33. Univ. van Pretoria (Gelewer Augustus 1981).
- Webb, V.N. (1983a) "Veldwerk vir 'n gemeenskapsgrammatika", *Humanitas. Tydskrif vir navorsing in die geesteswetenskappe* Vol. 9(2):229-238.
- Webb, V.N. (1983b) "Objek en metode in die Afrikaanse Taalwetenskap: Die standpunt van die gemeenskapsgrammatika", in Louis Eksteen en Réna Pretorius (reds.): *Afrikaans: Objek en Metode*. Pretoria: Van Schaik. (pp. 84-125).
- Webb, V.N. (1984) "Die bestudering van linguistiese heterogeniteit met behulp van die rekenaar vanuit die perspektief van Labov c.s. se kwantitatiewe teorie", in Webb, V.N. (red.): *Kongresreferate/Conference Papers*. Vol. 2. Linguistevereniging van Suid-Afrika. Universiteit van Pretoria. (pp. 725-756)

- Webb, V.N. (Ter perse a) "Some aspects of the sociolinguistics of Bible translation and of religious language", *S.A. Journal of Linguistics* 2(4).
- Webb, V.N. (Ter perse b) "Talk across the colour bar. Sociolinguistic norms in Afrikaans, and inter-ethnic communication", in W. Enninger (ed.): *Inter-disciplinary perspectives on cross-cultural communication*. Supplement volume to KODIKAS/CODE/Ars semiotica.
- Webb, V.N. (Ter perse c) "Sosiolinguistiek en die taalterapeut". Word opgeneem in 'n bundel oor *Die rol van die spraakterapeut in 'n meertalige samelewing*. Dept. Spraakheekunde en Oudiologie, Universiteit van Pretoria.
- Webb, V.N. (In voorbereiding) *Taal in sy sosiale konteks*. Inleiding tot 'n *gemeenskapsgrammatika van Afrikaans*. Universiteit van Stellenbosch.
- White, Mary J. (1978) "Linguistic norms and norms in linguistics", *Journal of Pragmatics* 2:81-98.